

Juryrapport Big Brother Awards Expertprijs 2023

Achtergrond

Met de jaarlijkse Big Brother Awards vraagt burgerrechtenorganisatie Bits of Freedom aandacht voor personen, bedrijven en overheden die grove inbreuken maken op de digitale rechten van burgers, met name op het gebied van privacy en communicatievrijheid. Naast een publieksprijs wordt een expertprijs uitgereikt, bepaald door de vakjury. Ook valt er een positieve prijs te winnen: de Felipe Rodriguez Award. Die gaat juist naar iemand die afgelopen jaar veel heeft betekend voor onze digitale rechten.

De vakjury voor de Expertprijs

De vakjury wordt dit jaar vertegenwoordigd door Merel Hendrickx (advocaat PILP), Sophie Logothetis (Program Advisor Erasmus+, bestuurslid Bits of Freedom), Dagmar Oudshoorn (directeur Amnesty Nederland), Peter Rampertaap (o.a. bestuurslid Bits of Freedom) en Rosien van Toor (zelfstandig organisatieadviseur, strategisch HR bij Voys, bestuurslid Bits of Freedom). De jury heeft daarmee achtergronden in onder andere het onderwijs, maatschappij en burgerschap, bedrijfsleven en bedrijfsvoering, strategisch procederen, toezicht en de digitale samenleving

Genomineerden Expertprijs

De genomineerden voor de Big Brother Awards 2023 zijn:

- Dilan Yeşilgöz-Zegerius, demissionair minister van Justitie en Veiligheid, omdat zij mensen die onterecht op een terreurlijst staan aan hun lot overlaat.
- De Koninklijke Marechaussee is genomineerd vanwege haar roekeloze surveillance van demonstranten.
- Meta, X en Telegram voor het ontnemen van een stem van onschuldige mensen in een oorlogsgebied.
- De Belastingdienst voor het stelselmatig overtreden van wet- en regelgeving, waaronder de Europese privacywet.

De nominaties zijn uitgebreid beschreven in het rapport Nominaties Big Brother Awards 2023.

Winnaar

De jury stelt voorop dat elk van de nominaties kwalijke schendingen betreffen. Sommige van die schendingen hebben een desastreuze impact op mensenlevens. De Belastingdienst handelde in strijd met de Nederlandse Grondwet en Europese mensenrechtenverdragen en ruïneerde de levens van toch al kwetsbare mensen. En als mensen, mede op basis van hun achtergrond, ten onrechte op een terreurlijst worden gezet, maait dat alle veiligheid bij het internationaal reizen weg. Dat de minister zulke mensen vervolgens aan hun lot overlaat en ze niet helpt om de situatie waar ze onterecht in terecht zijn gekomen op te lossen, is des te schokkender. De impact van het handelen van de Marechaussee is wellicht minder ingrijpend, maar

evengoed hoogst problematisch.

Maar de jury merkt ook op dat één nominatie in geen verhouding staat tot de andere nominaties: die van Meta, X en Telegram. Die schending heeft een directe impact op soms zelfs de fysieke veiligheid van mensen, en op democratische rechtsstaten als geheel. Volgens de jury kan het dan ook niet anders dan dat deze technologiebedrijven de 'prijs' winnen.

Motivatie

Mensenlevens riskeren

Een oorlog speelt altijd op meerdere fronten, en één daarvan is op het gebied van informatie. Wie de informatiestroom beheerst, beïnvloedt het verloop van de oorlog. Dat is iets van alle tijden. Maar wat in deze tijden wel anders is, is de rol van de verschillende actoren. Voorheen was het vooral de overheid die veelal de media, en daarmee de informatiestroom, wist te controleren. Vandaag de dag is de impact van dominante sociale mediaplatforms nauwelijks te onderschatten. De jury ziet dat deze platforms in belangrijke mate sturen wie wanneer welke informatie mag delen of tot zich kan nemen. Die bedrijven doen dat met hun keuzes in bijvoorbeeld het beleid rondom de moderatie van informatie, de inzet van menselijke capaciteit om conflicten op te lossen en de inrichting van hun platforms. Daarvan zijn voorbeelden te over: het inperken van de verspreiding van berichten, het snijden in de teams die berichten moeten beoordelen of de inzet van kunstmatige intelligentie voor bepaalde functies. Daarmee hebben deze bedrijven, mede door hun dominantie, een enorme impact op het publieke debat, en daarmee ook op de ontwikkelingen in een oorlogsgebied. Dit is overigens geen nieuws, maar een bekend probleem. Evengoed, zo vindt de jury, is het noodzakelijk om andermaal aandacht hieraan te besteden. De impact is immers immens. Met die macht dragen platforms namelijk een enorme verantwoordelijkheid. Zij maken keuzes waarmee mensenlevens geriskeerd worden. Als technologiebedrijven de verspreiding van haat op hun platforms toestaan, betekent dat ook een verspreiding van haat in de fysieke wereld. Als deze bedrijven de stem van onderdrukten wegneemt, is er nauwelijks aandacht voor hun verhaal - en kan de onderdrukking langer voortduren.

Dit probleem is overal

In het gesprek over de reikwijdte van deze nominatie was de jury eensgezind: die is niet beperkt tot het oorlogsgebied in Gaza. De beslissende invloed van platforms speelt in elke conflictsituatie. En helaas zijn er al genoeg precedentes. Een van de bekendste voorbeelden is de substantiële bijdrage van Facebooks algoritmen aan de wreedheden die het leger van Myanmar in 2017 tegen de Rohingya-bevolking heeft begaan.

Maar niet alleen lokaal, in het oorlogsgebied zelf, zijn de effecten invoelbaar. Omdat ook de berichtgeving over de wandaden in Gaza door de keuzes van de platforms al dan niet de rest van de wereld bereiken, beïnvloedt dit ook het handelingsperspectief van mensen die elders wonen. Deels omdat informatie uit het oorlogsgebied het publieke debat stuurt, maar ook omdat het onmogelijk is het verhaal van anderen uit te dragen als dat verhaal je niet eerst bereikt.

Bovendien speelt dezelfde problematiek, zij het soms minder zichtbaar en met een andere heftigheid, ook in andere gebieden. De beschrijving van de nominatie doet het onterecht lijken,

alsof de impact een ver-van-ons-bed-show is, aldus de jury. Het met algoritmen sturen van informatie heeft immers ook impact op Westerse democratieën. Platforms sturen ook het publieke debat over puur Nederlandse thema's in onze maatschappij en beïnvloeden ook onze verkiezingen. Ook in hevig gepolariseerde kwesties, zoals rondom de coronapandemie, hebben sociale mediaplatforms een grote invloed op de toegang tot informatie. En meer praktisch: activisten, die bijna altijd op gevoelige onderwerpen werken, ondervinden de hinderlijke macht van platforms bijna dagelijks. Een account dat wordt afgesloten, betekent vaak het wegvallen van het belangrijkste communicatiekanaal naar de achterban. Kortom, dit raakt ons allemaal.

Duurzaamheid van de schending

Daarnaast sprak de jury ook over de duurzaamheid van deze schending. Daarbij werd cynisch opgemerkt dat de effecten van deze schending potentieel eeuwigdurend zijn, vanwege de risico's voor mensenlevens.

Zoals al eerder opgemerkt, is het probleem niet nieuw. Dat komt ook doordat deze problemen niet door de platforms zelf opgelost zullen worden. Het zijn immers geen democratisch gekozen of maatschappelijke instellingen, maar megalomane bedrijven die gericht zijn op winst. De houding van genomineerden is onverschillig en roekeloos, stelt de jury vast. Want deze bedrijven doen niet alleen veel te weinig om het probleem op te lossen, in sommige gevallen doen ze precies het tegenovergestelde van wat nodig is. Een voorbeeld daarvan is X' beslissing om haar Election Integrity Team op te heffen. Dat team was nu juist bedoeld om verkiezingsfraude en misleidende informatie op het platform tegen te gaan. De jury meent ook dat de benodigde verandering nooit uit zichzelf zal komen, omdat het vraagt om een systemische verandering: het vraagt om de afbraak van de bestaande koloniale machtsstructuur en verschuiving weg van het kapitalisme.

Tegenmacht is vrijwel onmogelijk

De problemen worden ook op andere manieren in stand gehouden. Tegenmacht, in deze tijd misschien nog belangrijker dan anders, is lastig. Een gebruiker die een verkeerde beslissing van een platform probeert aan te vechten, wordt geconfronteerd met een muur van rubber. Door het ontbreken van een menselijke interventie, kan een gebruiker meestal niet ver komen in het woud aan webformuliertjes en geautomatiseerde besluitvorming. Daarmee ziet de jury overigens ook een parallel met de andere genomineerden. Ook de overheid laat heel vaak de burger over aan zijn lot, ook als dat lot het gevolg is van falend beleid van diezelfde overheid.

Maar ook op een hoger niveau is de rechtsbescherming ver te zoeken. Waar het mogelijk is om de staat voor de rechter te dagen om misstanden en schendingen van mensenrechten aan te kaarten, is dat bij bedrijven heel veel moeilijker. Wanneer een mensenrechtenverdrag ook bedrijven bindt, is juridisch gezien geen uitgesproken zaak.

Aanmoediging en stok achter de deur

De jury ziet deze prijs vooral als een aanmoediging aan overheden. Omdat de verwachting is dat platforms dit maatschappelijk schadelijke probleem zelf niet zullen (en kunnen) oplossen, is een interventie van overheden noodzakelijk. We zien dat wetgevers al stappen hebben gezet om meer macht naar democratische instituten te leiden en minder afhankelijk te worden van de eigen regels van platformen. De toekenning van deze prijs aan de platforms is daarmee ook

een steun in de rug van wetgevers die met onder andere de Digital Services Act en de Digital Markets Act een begin gemaakt hebben met de regulering van deze platformen. De prijs kan ook gezien worden als een stok achter de deur voor instanties die zijn belast met de handhaving van deze wetgeving. Maar de jury vermoedt ook dat meer nodig is, en hoopt dat deze prijsuitreiking ook een aanjager is voor nieuwe wetgeving met aanvullende interventies.